

Ciljni raziskovalni projekt (V4-2020)

*Pristopi in vrednotenje uspešnosti prenosa znanja
na področju varstva okolja in narave v kmetijstvu*

Konceptualna zasnova mreže demonstracijskih kmetij

CRP V4-2020

R 4.4

Oktober 2023

Naslov projekta: Pristopi in vrednotenje uspešnosti prenosa znanja na področju varstva okolja in narave v kmetijstvu (angl. *Improving the processes of knowledge transfer and monitoring in the field of environmental and nature protection in agriculture*)

Šifra projekta: V4-2020

Trajanje projekta: 11/2020 – 10/2023

Nosilna RO: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta

Vodja projekta: Luka Juvančič

Sodelujoče RO: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta
Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije – Javna služba za kmetijsko svetovanje
Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije – Kmetijsko gozdarski zavod Ljubljana
Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije – Kmetijsko gozdarski zavod Ptuj
Univerza v Mariboru, Fakulteta za naravoslovje in matematiko
Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije

Delovni sklop: Konceptualna zasnova mreže demonstracijskih kmetij (DS4b)

Delovna naloga: Konceptualna zasnova mreže demonstracijskih kmetij (DN4b)

Rezultat – šifra: R 4.4

Rezultat – naslov: Konceptualna zasnova mreže demonstracijskih kmetij

Avtorji: Luka Juvančič, Ana Novak, Tanja Šumrada

Priporočeno citiranje: Juvančič, L., Novak, A., Šumrada, T. Konceptualna zasnova mreže demonstracijskih kmetij. Ljubljana: Biotehniška fakulteta, oktober 2023.

KAZALO VSEBINE

1	Uvod.....	4
1.1	<i>Izhodišča raziskave</i>	<i>4</i>
1.2	<i>Namen in cilji raziskave</i>	<i>4</i>
1.3	<i>Potek raziskave in struktura poročila.....</i>	<i>5</i>
2	Demonstracijske aktivnosti	6
3	Dosedanje izkušnje in trenutna ureditev demonstracijskih aktivnosti v slovenskem kmetijstvu.....	8
3.1	<i>Mojstrske kmetije</i>	<i>9</i>
3.2	<i>Učne kmetije</i>	<i>11</i>
3.3	<i>Vzorčne kmetije.....</i>	<i>11</i>
3.4	<i>Demonstracijske aktivnosti v okviru PRP</i>	<i>12</i>
3.5	<i>Demonstracijsko-izobraževalni centri.....</i>	<i>12</i>
4	Predlog ureditve	13
4.1	<i>Demonstracijske kmetije.....</i>	<i>13</i>
4.2	<i>Učne kmetije (podskupina: didaktične kmetije)</i>	<i>15</i>
4.3	<i>Učne kmetije (podskupina: mentorske kmetije)</i>	<i>17</i>
4.4	<i>Mojstrske kmetije</i>	<i>18</i>
4.5	<i>Demonstracijsko izobraževalni centri.....</i>	<i>22</i>
5	Viri.....	23

1 UVOD

1.1 Izhodišča raziskave

Izpolnjevanje novih družbenih pričakovanja in soočanje z izzivi varne in kakovostne hrane, trajnosti ter podnebnih sprememb od kmetijstva zahteva večjo osredotočenost na ustvarjanje in deljenje novega znanja, ki pogosto presega primarno pridelavo hrano. Kmetje potrebujejo dostop in možnost sooblikovanja teh znanj, veščin in praks. Zato je trenutno aktualna razprava kako organizirati ustvarjanje, prenos in deljenje znanja, ki bo podpiralo inovativno kmetijstvo. V preteklosti je bil prenos znanja zamišljen kot linearen proces, kjer je bilo novo znanje preneseno kmetom v obliki nasvetov in priporočil za spremembe v njihovem načinu kmetovanja in poslovanja. Vendar spremenjeni kontekst kmetijstva v luči novih izzivov spodbuja kompleksnejši sistem izmenjave znanja. Namesto linearnega modela prenosa znanja se uveljavlja soustvarjanje znanja skozi interakcije med vsemi akterji v prehranski verigi, kar poznamo kot AKIS - Kmetijski sistem znanja in inovacij (SCAR 2019). Raziskave o sprejemanju in širjenju inovacij namreč dosledno potrjujejo, da so kmetje eden najpogostejših virov informacij, znanj in idej (Knook in Turner 2020).

V okviru teh pobud in sistemov imajo demonstracijske aktivnosti pomembno vlogo, saj omogočajo uporabo znanstvenih spoznanj ter širjenju dobrih praks in inovativnih pristopov kmetovanja. Namesto preprostega prenosa znanja, predstavljajo priložnosti za opazovanje, interakcijo in razpravo med različnimi akterji, kar lahko pomembno vpliva na odločitvene procese kmetov. Vendar pa je izvajanje demonstracijskih aktivnosti lahko kompleksa naloga, saj se izvajajo na različnih tipih kmetij in prizorišč, v raznolikih oblikah in vključujejo večje število akterjev (Sutherland in Marchand 2021). Vse večje potrebe po tovrstni obliki dinamičnega učenja zahteva dodatno razumevanje kako so demonstracije organizirane, usklajene in izvedene v okviru AKIS (Ingram idr. 2021). Povečanje razumevanja tovrstnih učnih procesov bi lahko pomembno prispevalo k razvoju primerne institucionalne in sistemske podpore, ki spodbuja k širjenju inovacij in prenosa znanja za inovativno, prilagojeno in trajnostno kmetijstvo.

1.2 Namen in cilji raziskave

Namen tega poročila je pregled dosedanjih izkušenj pri izvajanju demonstracijskih aktivnosti v Sloveniji in trenutne pravne ureditve tega področja. Na podlagi ugotovitev že opravljenih aktivnosti projekta (zlasti DN1a, DN3a) in izmenjave z izvajalci nalog kmetijskega svetovanja¹ (npr. posvet Demonstracijske kmetije v Sloveniji, 1/6/2022, Domžale) v poročilu opisujemo izzive, zaradi katerih je smiselna nadgraditev trenutne ureditve. Jedro tega poročila pa predstavlja predlog konceptualne zasnove prihodnje ureditve demonstracijskih aktivnosti v slovenskem kmetijstvu. Glede na vsebinski okvir projekta se v poročilu osredotočamo na demonstracijske aktivnosti, povezane z varovanjem narave in okolju prijaznejšimi kmetijskimi praksami, vendar je predlog nove

¹ npr. posvet Demonstracijske kmetije v Sloveniji, ki je potekal 1. junija 2022 v Domžalah, 41 udeležencev.

ureditve zasnovan na način, da jo lahko smiselno uporabimo tudi na druga področja kmetijskega svetovanja in izmenjave znanja v kmetijstvu.

1.3 Potek raziskave in struktura poročila

V poročilu najprej kratko opisujemo različne pristope demonstracijskih aktivnosti na kmetijah in jih razvrščamo glede na namen in načine izvedbe. Navajamo dejavnike, ki pripomorejo k njihovi uspešni izvedbi demonstracijskih aktivnosti. Nadaljujemo z opisom trenutne pravne ureditve in organizacije demonstracijskih aktivnosti v slovenskem kmetijstvu. V zadnjem delu poročila predstavljamo koncept zasnove demonstracijskih in izobraževalnih aktivnosti na kmetijah v Sloveniji. Koncept zajema štiri osnovne tipe kmetij (demonstracijske kmetije, učne kmetije, mojstrske kmetije in demonstracijsko izobraževalni centri), pri čemer učne kmetije nadalje členimo v tri podskupine (didaktične, demonstracijske in mentorske). Za vsakega od predlaganih tipov kmetij predstavljamo vsebinsko utemeljitev, analiziramo morebitna odprta vprašanja (npr. pravna ureditev, organiziranost) in predlagamo korake za razrešitev teh odprtih vprašanj.

2 DEMONSTRACIJSKE AKTIVNOSTI

Demonstracijski dogodki kmetom in ostalim udeležencem omogočajo opazovanje praktičnega prikaza kmetijskih praks, ki jih lahko kasneje uporabijo na lastni kmetiji. Za njih je značilno sodelovanje in aktivno vključevanje udeležencev v učni proces. Na ta način podpirajo izkustveno in participativno učenje, s čimer omogočajo prilagajanje potrebam kmetov in specifičnim potrebam območja. Demonstracijske aktivnosti so precej raznolike in se lahko razlikujejo po vsebini, lokaciji (npr. posamezno kmetijsko gospodarstvo, mojstrska kmetija, raziskovalni, učni ali svetovalni center), značilnostih in ciljnih demonstracije, logistiki, učnih orodjih, evalvaciji in aktivnostih po izvedbi (Adamsone-Fiskovica in sod., 2021).

Demonstracijski dogodki lahko v eni izvedbi naslavljajo večje število različnih ciljev, kot so ozaveščanje kmetov, oblikovanje novega znanja in iskanja rešitev (poskusi in raziskave), usposabljanje, sprejetje in uvajanje kmetijskih praks in ukrepov ter mreženje in krepitev socialnih vezi med kmeti in ostalimi akterji. Skladno s cilji se določi vsebina dogodka, katere izbira je zelo pomembna, saj so kmetje, katerih potrebe so neposredno obravnavane in naslovljene, bolj motivirani za udeležbo in kasnejšo uporabo praks, ki so si jih ogledali v okviru demonstracij (Alexopoulos in sod., 2021). Na splošno so demonstracijske aktivnosti bolj učinkovite, če so osredotočene na eno prakso ali temo, medtem kot je za predstavitev več kompleksnih praks bolje organizirati več zaporednih dogodkov (Debruyne in sod., 2017).

Iz logističnega vidika je pomembno, da so lokacije izvajanja demonstracijskih aktivnosti lahko dostopne za ciljne udeležence. Kmetje se najlažje vključujejo v razpravo z izvajalci demonstracijskih aktivnosti in ostalimi udeleženci, če ti živijo v njihovi bližini in so njihove kmetije primerljive. Prav tako je pomembno, da jim prevoz do mesta prikaza praks predstavlja prevelike (časovne, logistične, stroškovne) obremenitve (FarmDemo, 2020). Pomemben doprinos k uspešni izvedbi demonstracijskih dogodkov so tudi neformalni elementi, kot je organiziran skupni obrok in možnost dodatnega druženja udeležencev (Debruyne in sod., 2017; Marchand in sod., 2021). Korake, ki prispevajo k učinkoviti organizaciji demonstracijskih aktivnosti na kmetijah povzemamo v okviru na naslednji strani tega poročila, za podrobnejšo seznanitev s temi vsebinami pa priporočamo v branje priročnik, ki je nastal v okviru platforme FarmDemo (FarmDemo, 2020).

Prenos znanja v kmetijstvu z demonstracijskimi dogodki se sicer izvaja že vrsto let, način izvedbe pa se spreminja v smislu, da na pomenu pridobivajo načini izvedbe, ki temeljijo na participativnem pristopu k prenosa znanja (Adamsone-Fiskovica in sod., 2021; Sutherland in Marchand, 2021). V takšnih aktivnostih naj bi sodelovalo do 25 kmetov, saj tako lažje sodelujejo v razpravi, navežejo neposreden stik z demonstratorjem in se temeljito seznani s predstavljenimi praksami. V primeru večjih dogodkov je udeležence smiselno razdeliti v manjše skupine. Participativne demonstracije skozi razpravo in ogled omogočajo izkustveno in skupinsko učenje, pri čemer je pomembno, da se ustvari primerno okolje, ki kmete k temu spodbuja. To je moč doseči z usposobljenim

moderatorjem skupine, zagotavljanjem sproščenega, neformalnega vzdušja in vrsto didaktičnih orodij, kot so plakati, zloženke, videi, interaktivne vsebine in podobno (Adamsone-Fiskovica & Grivins, 2021).

Šest korakov do uspešne izvedbe demonstracijskih aktivnosti (FarmDemo, 2020)

Cilji in ciljne skupne: pomembna je določitev jasnih ciljev, ki morajo biti zastavljeni skladno s ciljno skupino, pri čemer je pomembno dobro poznavanje njenih značilnosti in potreb.

Demonstracijska kmetija: izbor predstavitvene kmetije naj bo skladen s cilji demonstracije. Pomembno je, da poiščemo verodostojnega in inovativnega kmeta gostitelja, s katerim se ciljna skupina lahko identificira. Prav tako je pomembno, da je kmetija gostiteljica lahko dostopna in razpolaga s primernimi prostori.

Priprava demonstracije: pri načrtovanju demonstracijskega dogodka je treba sestaviti uravnoteženo organizacijsko ekipo, katere sestava izhaja iz zastavljenih ciljev. Zaželeno je, da se članom ekipe zagotovi dovolj časa za interakcijo in mreženje. V tej fazi je potrebno tudi zagotoviti nadomestilo za gostitelje.

Promocija: za uspešno izvedbo je pomembno, da privabimo in nagovorimo željeno ciljno skupino. To je moč doseči z oblikovanjem ključnih sporočil, ki so prilagojena jeziku ciljne publike. Sporočilo posredujemo z jasnim in privlačnim vabilom preko več različnih komunikacijskih kanalov.

Metode in orodja učenja: učna vsebina naj odraža jasno povezavo s prikazano kmetijsko prakso. Pomembno je, da se udeležence vključuje v aktivno izmenjavo znanj, izkušenj in mnenj, pri čemer lahko uporabimo različna orodja in učne metode. V primeru večjega števila udeležencev je zaželeno, da se jih razdeli v več manjših skupin.

Ovrednotenje in nadaljnji ukrepi (>follow-up«): ključna je ocena dosega in izpolnitve zastavljenih ciljev. Rezultati vrednotenja naj bodo podlaga za načrtovanje in organizacijo nadaljnjih dejavnosti za udeležence in neudeležence.

Prenos znanja je mogoče sistematično spodbujati s pomočjo **mreže demonstracijskih kmetijskih gospodarstev**. Mreže v procesu soustvarjanja znanja ter vzajemnega in izkustvenega učenja povezujejo različne akterje, ki si prizadevajo za izmenjavo znanj in izkušenj v okviru demonstracijskih aktivnosti in drugih skupinskih metod prenosa znanja na različnih vsebinskih področjih (McKee in sod., 2018; Moschitz in sod., 2014). Demonstracijske mreže so lahko upravljane samostojno s strani članov mreže, pogosteje pa so v upravljanje vključene inštitucije, ki sodelujejo pri oblikovanju in povezovanju članov ter pri usmerjanju in nadzoru skupnih aktivnostih mreže (McKee in sod., 2018).

3 DOSEDANJE IZKUŠNJE IN TRENUTNA UREDITEV DEMONSTRACIJSKIH AKTIVNOSTI V SLOVENSKEM KMETIJSTVU

V Sloveniji se demonstracijske aktivnosti v kmetijstvu kot metoda prenosa znanja in svetovanja izvajajo v okviru različnih programov usposabljanja za različne ciljne skupine (npr. kmetje, dijaki, študenti, kmetijski svetovalci). Tovrstni programi se financirajo iz javnih virov, med katerimi po obsegu izstopajo aktivnosti v okviru programa javne službe kmetijskega svetovanja, podpor iz naslova javnih politik, pa tudi dela projektne aktivnosti. Pomemben delež demonstracijskih dogodkov poteka tudi v obliki kratkih tečajev komercialnih ponudnikov (npr. ponudnikov semenskega materiala, gnojil, strojev, fitofarmacevtskih sredstev).

Trenutno so demonstracijske aktivnosti v Sloveniji uveljavljene predvsem kot enkratni dogodki. Obstoječe demonstracijske aktivnosti v Sloveniji še ne temeljijo na sistematičnem in dolgoročnejšem pristopu, kjer bi različni akterji stalno sodelovali pri preizkušanju in predstavitvi inovativnih kmetijskih praks. Prav tako v trenutni zasnovi demonstracijskih aktivnosti ni zaznati premika v smeri bolj aktivnega, participativnega vključevanja kmetov in drugih deležnikov k izmenjavi in soustvarjanju znanj z nosilci demonstracijskih aktivnosti.

V Sloveniji zaenkrat težko govorimo o stabilnem, dolgoročnem in medsebojno usklajenem sistemu organiziranja demonstracijskih aktivnosti v kmetijstvu. Trenutno obstajajo zgolj posamezni področni demonstracijski sistemi oziroma mreže, na primer mreža Ark kmetij, ki povezuje rejce slovenskih avtohtonih pasem in neformalne mreže v okviru kmetijske svetovalne službe v okviru KGZS, ki trenutno sodeluje s približno 200 kmetijami, na katerih se izvajajo razni prikazi. Tovrstne mreže so običajno nastale kot rezultat projektnih aktivnosti ali stalnih stikov med npr. svetovalci in posameznimi kmetijami. Približek sistematičnega pristopa se je oblikoval tudi znotraj EIP projektov. Ostale demonstracijske aktivnosti se izvajajo priložnostno oz. »*ad hoc*«, glede na potrebe posameznega programa usposabljanja. Kmetije gostiteljice se v demonstracijske aktivnosti zaenkrat vključujejo v okviru običajno neformalnih oblik dogovorov bodisi z lokalno kmetijsko svetovalno službo, bodisi z drugimi organizatorji demonstracijskih dogodkov. **Z vidika zagotavljanja stabilnega, celovitega in dolgoročnega organiziranja demonstracijskih aktivnosti v slovenskem kmetijstvu se izkazuje potreba po jasnejši pravni ureditvi in sistemskem pristopu .**

V nadaljevanju pregledno predstavljamo različne sisteme, v okviru katerih se trenutno v Sloveniji izvajajo demonstracije za naslavljanje različnih ciljev in ciljnih skupin (Preglednica 1).

Preglednica 1: Različni načini in pristopi k izvedbi demonstracijskih aktivnosti v slovenskem kmetijstvu

	Namen	Obseg	Ureditev	Zahteve za kmetije
Mojstrske kmetije	Praktično izobraževanje in usposabljanje novih kadrov na kmetijah	Tovrstni sistem se ne izvaja	130. in 131. člen ZKme-1	Najmanj en član kmetije ima opravljen mojstrski izpit
Učne kmetije	Izobraževalne aktivnosti za predšolske otroke in šolarje	81 kmetij	Uredba o dopolnilnih dejavnostih - 21. člen	Najmanj srednjo strokovno izobrazbo s področja kmetijstva ali NPK ali mojstrski izpit
Učne ali mentorske kmetije	Praktično izobraževanje in usposabljanje dijakov in študentov	FKBV - UM: 58 kmetij	Pravilniki sodelujočih institucij	Ni definirano
Vzorčne kmetije	Reprezentativne kmetije, ki prostovoljno vodijo FADN – možen demonstracijski potencial	Približno 900 kmetij	Smernice Evropske komisije	Vodenje FADN knjigovodstva
Demonstrac. aktivnosti v PRP 2014-22	Praktično izobraževanje in usposabljanje kmetov	V izvajanju	PRP 2014-20/22: EIP in podukrep M1.2	Ni definirano
Demonstracijsko izobraževalni centri	Zagotavljanje infrastrukturnih pogojev za prenos znanja, raziskav in tehnologij v gospodarsko prakso	UL - MRIC: 10 centrov UM - FKVB: 2 centra KIS: center Jابلje, 4 poskusni centri Biotehniške srednje šole	Ureditve znotraj posameznih institucij	

3.1 Mojstrske kmetije

Mojstrska kmetija je po določitih Zakona o kmetijstvu (Ur. l. 32/15) namenjena praktičnemu usposabljanju in je definirana kot *»sodobno tehnološko urejena kmetija, ki je usposobljena za uvajanje novih tehnologij pridelave, prireje, predelave kmetijskih pridelkov in izdelkov in kmetijskih storitev, izvajanje demonstracijskih poskusov in ogledov ter testiranja in prikazov tehnologij in opreme v kmetijstvu«*. Zakon določa tudi, da mora imeti mojstrska kmetija vsaj enega člana kmetije z mojstrskim izpitom, katerega vsebina se določi z izpitnimi katalogi, ki jih sprejme Strokovni svet za poklicno in strokovno izobraževanje. Za vodenje aktivnosti, povezanih z mojstrskim izpitom, je pristojna Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije; tam se opravlja izpit, zbornica podeljuje listine in imenuje izpitne odbore izmed strokovnjakov na listi, ki jo imenuje minister za šolstvo na predlog zbornice. Prav tako KGZS vodi evidenco mojstrskih kmetij in mojstrskih izpitov (Ur. l. 32/15).

Do realizacije sistema mojstrskih kmetij, kot je zastavljen v Zakonu o kmetijstvu, do sedaj še ni prišlo. V praksi se namreč izkazuje, da je trenutno zastavljeno ureditev težko učinkovito integrirati v krovno zakonsko ureditev mojstrskega sistema v Sloveniji. Široko definirani pojem 'mojster kmet' odpira več dilem, ki manjšajo praktično izvedljivost izvedbe tega koncepta, začenši z nedorečenim in predvidoma (pre)širokim naborom znanj in veščin, njihovega preverjanja in ažuriranja. Ta problem zgovorno ponazarja dejstvo, da se posamezna združenja kmetijskih proizvajalcev (npr. čebelarji) raje odločajo za vzpostavitev mojstrskega sistema v okviru Obrtne zbornice.

Primer: Čebelarški mojstri, Obrtno-podjetniška zbornica Slovenije

Od leta 2010 Obrtno-podjetniška zbornica Slovenije v sodelovanju s Čebelarско zvezo Slovenije izobražuje čebelarške mojstre. Zainteresirani kandidati opravijo mojstrski izpit sestavljen iz štirih delov: strokovno teoretični del, praktični del, poslovodno-ekonomski del in pedagoško-andragoški del. Vsebine in cilji posameznih delov so določeni v izpitnem katalogu. Pridobitev mojstrskega naziva »čebelarški mojster« ponuja pridobitev srednje strokovne izobrazbe; ob opravljenih diferencialnih izpitih do poklicne mature (splošno izobraževalni predmeti: slovenski jezik ter tuji jezik ali matematika) možnost nadaljevanja izobraževanja na višjih strokovnih šolah; izpolnjen kvalifikacijski (izobrazbeni) pogoj za izobraževanje dijakov; kvalifikacijski (izobrazbeni) pogoj za opravljanje nekaterih obrtnih dejavnosti, določenih v uredbi o določitvi obrtnih dejavnosti; možnost imenovanja za sodnega izvedenca in cenilca; pravico do včlanitve v Klub mojstrov Slovenije in izkazovanje z znakom »Mojster«, ki je za porabnike znak odličnosti (ČZS, 2010).

Trenutno pod pojmom 'mojstrske kmetije', deluje mreža kmetij, ki so vključeni v učni oz. študijski proces na enem od slovenskih visokošolskih zavodov, njihovo poslanstvo in organiziranost pa ustrezata statusu učnih kmetij.

Opravljanje delovne prakse na učnih² kmetijah v različnih oblikah poteka na kmetijskih izobraževalnih ustanovah vseh ravni izobraževanja v Sloveniji. Kriterije vključitve in pogoje sodelovanja v tem primeru določajo interni pravilniki izobraževalnih in visokošolskih institucij. V okviru te raziskave smo vzpostavili stik z odgovornimi za načrtovanje in organizacijo praktičnega pouka na teh izobraževalnih in visokošolskih institucijah. Pristopi se med njimi nekoliko razlikujejo, tako v načinu izbora kmetij in pogojih vključevanja dijakov oz. študentov v delovno prakso na kmetijah. Vsem pa je skupno to, da ključni kriterij za izbor kmetije, kjer študentje opravljajo praktično usposabljanje, usklajenost z učnimi cilji študijev, oziroma predmetov, v okviru katerih poteka praktično usposabljanje na kmetijah. Zagovarjajo avtonomnost pedagogov pri izboru učnih (mentorskih) kmetij v skladu z zastavljenimi učnimi cilji in so izrazito zadržani do predpisanih kriterijev upravičenosti oziroma izbora na višji ravni.

Primer: Sistem mojstrskih kmetij v Republiki Avstriji

Prve aktivnosti v smeri vzpostavljanja mojstrskih kmetij v Sloveniji so se začele v poznih 1980-ih na pobudo kmetijske svetovalne službe (takrat RCPK) in predstavnikov visokega šolstva. Pri pripravi izhodišč so se zgledovali po sistemu mojstrskih kmetij v Avstriji, kar se izkazuje za smiselno še danes, upoštevajoč strukturne danosti in (vsaj deloma) primerljiv institucionalni ustroj kmetijstva. Podobno kot pri nas, ima tudi v Republiki Avstriji sistem mojstrskega izobraževanja skupni pravni okvir na državni ravni. V okviru zvezne kmetijske zbornice se oblikujejo skupne konture usposabljanja mojstrov v kmetijstvu, kot so definiranje področij mojstrskega usposabljanja, katalog znanj in način ocenjevanja. Za samo izvedbo usposabljanja kmetijskih mojstrov so pristojne deželne izpostave kmetijske zbornice, obseg in vsebine usposabljanja se med njimi nekoliko razlikujejo. Vsem je skupno, da je pogoj za pristop k mojstrskemu izpitu vstop v formalno mojstrsko izobraževanje; ta poteka praviloma v zimskem času in traja dve do tri zime. Število učnih enot se razlikuje po državah in obsega od minimalno predpisanih 360 učnih enot do 520. Področja usposabljanja in z njimi povezani katalogi znanj so definirani za posamezna področja kompetenc v kmetijstvu in z njim povezanih dejavnosti: ekonomsko načrtovanje in upravljanje,

² Glede na poslanstvo bi bilo smotno, da bi učnim kmetijam, ki omogočajo delovno usposabljanje dijakov in študentov kmetijstva, dodali tudi oznako 'mentorska', v to smer gre tudi naš predlog bodoče ureditve tega področja (gl. poglavje 4.3).

gozdarstvo, čebelarstvo, vrtnarstvo, perutninarstvo, akvakultura in ribištvo, konjereja, pridelava zelenjave, pridelava in predelava sadja, vinogradništvo in vinarstvo, prireja in predelava mleka, vrtnarstvo, drevesničarstvo in trsničarstvo, skladiščenje kmetijskih proizvodov in proizvodnja biomase ter z njo povezana proizvodnja bioenergije. Od leta 1991, ko je bil vzpostavljen ta sistem, je usposabljanje s pridobitvijo naziva uspešno dokončalo 33.000 mojstrov kmetijstva.

3.2 Učne kmetije

Izraz učne ali didaktične kmetije se najpogosteje uporablja v povezavi s kmetijami, ki izvajajo **izobraževalne aktivnosti za predšolske otroke in šolarje**. Tovrstne aktivnosti običajno izvajajo v okviru dopolnilne dejavnosti svetovanja in usposabljanja v zvezi s kmetijsko, gozdarsko in dopolnilno dejavnostjo, kamor po **Uredbi o dopolnilnih dejavnostih** (Ur. l. 57/15 – 21. člen) spadajo naslednje dejavnosti:

- svetovanje o kmetovanju
- organiziranje delavnic
- usposabljanje na kmetiji
- prikaz del iz kmetijske, gozdarske in dopolnilne dejavnosti
- svetovanje in prikazi iz kmečkih gospodinjskih opravil
- svetovanje uporabnikom čebeljih pridelkov in uporabnikom eteričnih olj

Za opravljanje tovrstnih dopolnilnih dejavnosti mora imeti nosilec dopolnilne dejavnosti najmanj srednjo strokovno izobrazbo s področja kmetijstva oziroma gozdarstva ali pridobljeno nacionalno poklicno kvalifikacijo oziroma mojstrski izpit s tega področja. Na usposabljanjih, ki jih organizirajo v okviru dopolnilne dejavnosti, je lahko hkrati največ 60 oseb (Ur. l. 57/15). Trenutno ima v Sloveniji tovrstno dejavnost registrirano 81 kmetij (AJPES, 2022)

3.3 Vzorčne kmetije

Potencial za izvajanje demonstracijskih aktivnosti imajo tudi vzorčne kmetije, ki vključujejo reprezentativne kmetije, ki **prostovoljno vodijo FADN** (Farm Accountancy Data Network) knjigovodstvo. Vključitev kmetij v mrežo FADN je iz širšega družbenega vidika pomembna zlasti v smislu spremljanja ekonomskega poslovanja kmetij ter iz tega izhajajočih analiz za podporo kmetijski politiki. Vključitev kmetij v mrežo FADN le-tom omogoča (strokovno podprt) vpogled v ekonomsko poslovanje kmetije, kar jim je v pomoč pri odločanju in načrtovanju njihovih dejavnosti. Nekatere kmetije, vključene v mrežo FADN, so v preteklih letih predstavljale tudi jedro študijskih krožkov na kmetijah, namenjenih demonstraciji in vzajemnemu učenju kmetov za (tehnološko in ekonomsko) učinkovitejše gospodarjenje. V Sloveniji se podatki FADN zbirajo na okrog 900 kmetijskih gospodarstvih, ki presegajo prag 4.000 evrov standardnega prihodka (KGZS, 2020). Sistem FADN se v skladu s smernicami Evropske komisije trenutno nadgrajuje s širšim naborom kazalnikov na področju trajnosti poslovanja.

3.4 Demonstracijske aktivnosti v okviru PRP

V okviru Programa razvoja podeželja (PRP) 2014-2020/22 se demonstracijske aktivnosti izvajajo v okviru **EIP projektov** in **podukrepa M1.2** »Podpora za demonstracijske aktivnosti in ukrepe informiranja«. Slednji je namenjen praktičnemu usposabljanju, ki temelji na prikazu uporabe mehanizacije, postopkov, tehnologij, strojev in praks. Aktivnosti tega podukrepa v obdobju 2014-2020 še niso bile v celoti izvedene, trenutno pa realizacija poteka v okviru javnih naročil (npr. na področju razvoja dopolnilnih dejavnosti, podjetništva in trženja na kmetijah). V okviru ukrepa M16 »Sodelovanje« se demonstracijske aktivnosti običajno izvajajo na kmetijah, ki sodelujejo v pilotnih in EIP projektih, v katerih je do konca leta 2022 sodelovalo okrog 800 kmetijskih gospodarstev.

3.5 Demonstracijsko-izobraževalni centri

Demonstracijsko izobraževalni centri so namenjeni zagotavljanju infrastrukturnih pogojev na branžnem in regionalnem nivoju za prenos znanja, raziskav in tehnologij v gospodarsko prakso.

V okviru Univerze v Ljubljani deluje **Mreža raziskovalnih infrastrukturnih centrov** (MRIC), ki jo sestavljajo infrastrukturni centri, ki omogočajo specializirano tehnično, instrumentalno, ekspertno in informacijsko podporo raziskovalnim in infrastrukturnim skupinam Univerze v Ljubljani, njeni pedagoški dejavnosti ter uporabnikom izven univerze. Na področju kmetijstva in gozdarstva v MRIC deluje devet tovrstnih centrov (UL, 2022), za katere se je uveljavil naziv Pedagoško raziskovalno centri (PRC). Med večjimi so hortikulturni center v Biljah, center za živinorejo v Logatcu in centra za perutninarstvo in konjerejo na Krumperku. Podobne vsebine pokrivajo tudi na Univerzi v Mariboru, kjer ima Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede vinogradniški center v Meranovem, poljedelski in sadjarski v Hočah in drugo. Največji raziskovalni in poskusni center v Sloveniji je v Jabljah in deluje v okviru Kmetijskega inštituta Slovenije (KIS). V okviru KIS delujejo še poskusni sadovnjak Brdo pri Lukovici in trije selekcijsko-poskusni centri: za krompir v Mostah pri Komendi; za semenarstvo na Ptuju in za čebele v Seničnem pri Golniku. Svoja posestva imajo tudi biotehniške šole, ki izvajajo poklicno, srednje in višješolsko izobraževanje. Nekatere so jih v zadnjih letih tudi posodobile in nudijo sodobno infrastrukturo za izvedbo praktičnega pouka in poskusov. Nekaj svojih posestev, polj in trajnih nasadov imajo tudi regionalni kmetijsko-gozdarski zavodi v sistemu javne kmetijske svetovalne službe, demonstracijski potencial pa izkazuje tudi infrastruktura nekaterih nevladnih organizacij (npr. DOPPS).

4 PREDLOG UREDITVE

4.1 Demonstracijske kmetije

Namen

Na demonstracijskih kmetijah se izvajajo ogledi, prikazi, preizkušanje oziroma uvajanje novih tehnologij, strojev in opreme v kmetijstvu, praks, metod in procesov pridelave, prireje oziroma predelave kmetijskih pridelkov in izdelkov ter ostalih storitev, povezanih s kmetijstvom. To dejavnost lahko izvajajo samostojno ali v sodelovanju s svetovalno oziroma izobraževalno institucijo.

Trenutna pravna ureditev – ocena ustreznosti in odprta vprašanja

Kot opisujemo v poglavju 3.4 tega poročila, v zadnjih letih beležimo izrazit razmah demonstracijskih aktivnosti, v katerih kmetje drugim kmetom predstavljajo svoje izkušnje z uvajanjem novih tehnologij in praks. Te so najpogostejše (vendar ne izključno) vezane na sodelovanje kmetij v pilotnih in EIP projektih. SN SKP 2023-2027 predvideva podporo nadaljnjemu izvajanju demonstracijskih aktivnosti v okviru intervencije IRP32 (Izmenjava znanja in prenos informacij ter usposabljanje svetovalcev).

V Sloveniji zaenkrat še nimamo vzpostavljene pravne ureditve, ki bi urejala vprašanja usposobljenosti in materialnih pogojev kmetij za preizkušanje oziroma uvajanje novih tehnologij ter izvajanje demonstracijskih aktivnosti po načelu 'kmet-kmetu'. Odsotnost regulacije v prejšnjem programskem obdobju ni predstavljala ovire, saj so bile demonstracijske aktivnosti v veliki večini primerov predvidene in so potekale v okviru pilotnih in EIP projektov. Te kmetije načeloma ustrezajo tudi definiciji upravičencev za izvajanje demonstracijskih aktivnosti v okviru intervencij SN SKP 2023-27, natančneje intervencije IRP32. V Merilih je predvideno, da bodo prednost pri izboru imeli ponudniki, *»ki sodelujejo (ali so sodelovali v preteklem programskem obdobju) pri različnih domačih ali tujih EIP ali pilotnih projektih, ki se navezujejo na področje predavanih tem«*. Kljub temu ocenjujemo, da je z vidika dostopnosti in preglednosti informacij, smotrno pravno urediti tako status, kot tudi postopke evidentiranja kmetij, ki izvajajo demonstracijske aktivnosti. To je predpogoj za dolgoročno učinkovito izmenjavo znanja med kmeti prevzemniki novih tehnologij in drugimi zainteresiranimi deležniki (kmetje, svetovalci, učne skupine na različnih ravneh).

Zbir dejavnosti, ki opredeljujejo opravljanje demonstracijskih aktivnosti, vsebinsko v veliki meri sovпада z dikcijo 21. člena Uredbe o dopolnilnih dejavnostih v (Ur. l. 57/15), konkretnije z 2., 4. in 5. alinejo tega člena, ki govorijo o organizaciji delavnic in tečajev, ter svetovanju in prikazih del iz kmetijske, gozdarske in dopolnilnih dejavnosti. V skladu z uredbo mora imeti nosilec dopolnilne dejavnosti najmanj srednjo strokovno izobrazbo s področja kmetijstva oziroma gozdarstva ali pridobljeno nacionalno poklicno kvalifikacijo oziroma mojstrski izpit s tega področja. Evidentiranje izvajalcev svetovanja in usposabljanja v zvezi s kmetijsko, gozdarsko in dopolnilno dejavnostjo poteka v okviru sistema AJPES.

Predlog izboljšanja ureditve

Priporočamo, da se dejavnost demonstracijskih kmetij pravno uredi z dopolnitvijo Zakona o kmetijstvu. Vsebinsko bi bilo to najbolj konsistentno z razširitvijo 130. člena, ki bi po novem vključeval tudi demonstracijske kmetije (poleg v ZoK že opredeljenih mojstrskih kmetij in učnih kmetij, o katerih pišemo v poglavjih 4.2 in 4.3 tega poročila).

Demonstracijske kmetije zagotavljajo materialne in kadrovske pogoje za izvajanje ogledov, prikazov, preizkušanja oziroma uvajanja novih tehnologij, strojev in opreme v kmetijstvu in drugih s kmetijstvom povezanih dejavnosti, ki se lahko izvajajo na kmetijskem gospodarstvu. Materialne pogoje za pridobitev statusa učne-demonstracijske kmetije bi urejali ustrezni podzakonski predpisi. Pri pripravi strokovnih podlag za določitev materialnih pogojev predlagamo angažiranje delovne skupine, v kateri bodo zastopani predstavniki deležnikov AKIS. Delovni skupini podeli mandat minister na predlog posvetovalnega telesa (Svet za razvoj v kmetijstvu, gozdarstvu in prehrani). V primeru demonstracijskih kmetij se zdi smotrno, da kadrovske, organizacijske in materialne pogoje, ki jih določi delovna skupina AKIS, sovpadajo s specifičnimi cilji SKP SO1-SO9. Za pridobitev statusa 'učna-demonstracijska kmetija' zadošča izpolnjevanje kriterijev za enega od specifičnih ciljev SKP.

Nadalje priporočamo, da se po sprejetju ustreznih podzakonskih predpisov v okviru Registra kmetijskih gospodarstev (RKG) vzpostavi evidenca učnih-demonstracijskih kmetij, v katero se zainteresirane kmetije lahko prostovoljno vključijo z oddajo vloge za vpis. Vloga za vpis v razvid demonstracijskih kmetij vključuje izjavo vlagatelja, katere specifične cilje SKP je kmetija zmožna pokrivati pri izvajanju demonstracijskih aktivnosti. Pristojne službe MKGP izjavo vlagatelja vsebinsko presodijo s pomočjo meril o izpolnjevanju kadrovske, organizacijske in materialne pogoje, ki jih določi delovna skupina AKIS, glej prejšnji odstavek. Pripravijo tudi sklep, v katerem potrdijo vpis kmetije v evidenco demonstracijskih kmetij in vpišejo specifične cilje SKP, za katere je demonstracijska kmetija usposobljena.

Vstop v status demonstracijskih kmetij je odprt za vsa kmetijska gospodarstva. Kmetije, ki dokumentirano izkazujejo predhodno sodelovanje pri različnih domačih ali tujih EIP ali pilotnih projektih, je status demonstracijskih kmetij dodeljen avtomatično. Za tiste, ki niso predhodno sodelovale v EIP ali pilotnih projektih, pa postopek evidentiranja ni avtomatičen, temveč vključuje pregled dokazil o usposobljenosti in organiziranosti vlagateljice (npr. vodenje FADN knjigovodstva) ter pregled materialnih pogojev kmetije.

Z vidika učinkovitejšega komuniciranja tudi v primeru demonstracijskih kmetij priporočamo, da je ta evidenca poleg uvrstitve v javno dostopni del RKG objavljena tudi na spletnih straneh MKGP oziroma portalih, namenjenih komunikaciji z zainteresiranimi javnostmi (npr. portal mreže za podeželje).

Vpis v register je lahko tudi podlaga za pridobitev dodatnih točk na razpisih za podpore naložbam, ki so povezane z vzpostavitvijo primerne infrastrukture za izvajanje demonstracijskih aktivnosti na kmetiji in zasledujejo specifične cilje SKP 2, 4, 5, 6, 8 in 9.

Če se na demonstracijski kmetiji izvaja uvajanje preizkušanja nove tehnologije, strojev in opreme v kmetijstvu, praks, metod in procesov pridelave, prireje oziroma predelave kmetijskih pridelkov in izdelkov ter kmetijskih storitev na demonstracijski kmetiji izvaja izobraževalna, raziskovalna oziroma svetovalna organizacija, je demonstracijska kmetija upravičena do nadomestila za kmetijska zemljišča, stroje oziroma opremo, ki se uporabijo za izvedbo preizkušanja oziroma uvajanja.

Priporočamo, da MKGP ali JSKS za kmetije s tovrstno dejavnostjo organizira na letni ravni prostovoljna usposabljanja o demonstracijskih aktivnostih in vodenju skupin kmetov na terenu. Poleg tega je smiselno, da se opredeli institucijo, ki je odgovorna za spodbujanje razvoja te dejavnosti.

V primeru, da so kmetije za izvajanje demonstracijske aktivnosti finančno kompenzirane, je smiselna registracija te dejavnosti v skladu z Uredbo o DD (Ur. l. 57/15) ali na drugačen način, ki kmetiji omogoča izdajo računa oziroma neposredno nakazilo finančnih sredstev na bančni račun. V primeru demonstracijskih aktivnosti, ki ne vključuje neposredne finančne kompenzacije (npr. preizkušanje oziroma uvajanje novih tehnologij v kmetijstvu, ki kmetiji prinašajo posredne oziroma dolgoročne koristi), potrebe po registraciji dejavnosti za namen izstavitve računov ni.

4.2 Učne kmetije (podskupina: didaktične kmetije)

Namen

Kmetije nudijo prostor za izvajanje izobraževalnih aktivnosti za predšolske in šolske skupine ter odrasle z namenom prikaza del iz kmetijske, gozdarske in dopolnilnih dejavnosti.

Trenutna pravna ureditev – ocena ustreznosti in odprta vprašanja

Opravljanje dejavnosti ureja Uredba o dopolnilnih dejavnostih v 21. členu (Ur. l. 57/15), v katerem so opredeljene aktivnosti svetovanja in usposabljanja v zvezi s kmetijsko, gozdarsko in dopolnilno dejavnostjo. Vsebinsko so zajete v 2. in 4. alineji tega člena, ki govori o organizaciji delavnic in tečajev ter prikazu del iz kmetijske, gozdarske in dopolnilnih dejavnosti. V skladu z uredbo mora imeti nosilec dopolnilne dejavnosti najmanj srednjo strokovno izobrazbo s področja kmetijstva oziroma gozdarstva ali pridobljeno nacionalno poklicno kvalifikacijo oziroma mojstrski izpit s tega področja. Evidentiranje izvajalcev svetovanja in usposabljanja v zvezi s kmetijsko, gozdarsko in dopolnilno dejavnostjo poteka v okviru sistema AJ PES.

Uredba ohlapno opredeljuje lokacijske pogoje izvajanja izobraževalnih aktivnosti in ne določa materialnih pogojev kmetije, na kateri se izvajajo prikazi del iz kmetijske, gozdarske in dopolnilnih dejavnosti. Prav tako ne obstaja evidenca učnih kmetij, ki se ukvarjajo z zgoraj opisanimi izobraževalno-didaktičnimi aktivnostmi.

Predlog izboljšanja ureditve

Smotno bi bilo vzpostaviti pravno osnovo za vzpostavitev sistema učnih kmetij z ustrezno dopolnitvijo Zakona o kmetijstvu. Vsebinsko bi bilo to najbolj konsistentno z razširitvijo 130. člena, ki bi po novem vključeval tudi učne kmetije (poleg v ZoK že opredeljenih mojstrskih kmetij in demonstracijskih kmetij, o katerih pišemo v poglavju 4.1 tega poročila). Učne kmetije bi se v predpisih, ki podrobneje urejajo njihov status, delile v dve podskupini, ki si sledita glede na specifiko in zahtevnost nalog, ki jih opravljajo.

Podskupina učnih-didaktičnih kmetij bi predstavljala izhodiščno obliko kmetij, na katerih se odvija izobraževalni proces. Materialne pogoje za pridobitev statusa učne-didaktične kmetije bi urejali ustrezni podzakonski predpisi. Pri pripravi strokovnih podlag za določitev materialnih pogojev predlagamo angažiranje delovne skupine, v kateri bodo zastopani predstavniki deležnikov AKIS. Delovni skupini podeli mandat minister na predlog posvetovalnega telesa (Svet za razvoj v kmetijstvu, gozdarstvu in prehrani). V primeru učnih-didaktičnih kmetij bi bilo smotno, da se materialni pogoji v prvi vrsti nanašajo na dostopnost in varnost udeležencev prikaza del iz kmetijske, gozdarske in dopolnilnih dejavnosti.

Po naši oceni pogojevanje statusa učnih-didaktičnih kmetij z registracijo dopolnilne dejavnosti ni smiselno. V primeru, da so kmetije za izvajanje učno-didaktičnih aktivnosti finančno kompenzirane za svoje delo, je smotna registracija te dejavnosti v skladu z Uredbo o DD (Ur. l. 57/15) ali na drugačen način, ki kmetiji omogoča izdajo računa.

Nadalje priporočamo, da se po sprejetju ustreznih podzakonskih predpisov v okviru Registra kmetijskih gospodarstev (RKG) vzpostavi evidenca učnih-didaktičnih kmetij, v katero se zainteresirane kmetije lahko prostovoljno vključijo z oddajo vloge za vpis. Vloga za vpis v razvid učnih-didaktičnih kmetij vključuje izjavo vlagatelja o izpolnjevanju materialnih pogojev, ki jih mora kmetija zagotavljati za izvajanje dejavnosti.

Z vidika učinkovitejšega komuniciranja priporočamo, da je ta evidenca poleg uvrstitve v javno dostopni del RKG objavljena tudi na spletnih straneh MKGP oziroma portalih, namenjenih komunikaciji z zainteresiranimi javnostmi (npr. portal Mreže za podeželje).

Priporočamo tudi, da MKGP ali JSKS za kmetije s tovrstno dejavnostjo organizira na letni ravni prostovoljna usposabljanja o delu s ciljnim skupinami udeležencev didaktičnega izobraževanja na kmetijah (skupine predšolskih in šolskih otrok ter druge specifične skupine udeležencev). K vzpostavitvi ustreznih materialnih pogojev bi bilo kmetije možno spodbujati tudi s ciljnim podporami v okviru naložbenih ukrepov strateškega načrta SKP.

4.3 Učne kmetije (podskupina: mentorske kmetije)

Namen

Mentorske kmetije se vključujejo v izobraževalni proces srednjih šol in študijskih programov visokošolskega izobraževanja kmetijske, gozdarske usmeritve ali nekaterih drugih področij biotehnike (npr. hortikultura, naravovarstvo). Dijaki in študentje na mentorski kmetiji opravijo praktično usposabljanje, povezano z vsebinami kmetijstva, prehrane oziroma dopolnilnih dejavnosti na kmetiji. Na mentorskih kmetijah dijaki in študentje lahko opravijo praktično usposabljanje ali naloge v okviru posameznih predmetov (npr. izvedba raziskovalne naloge, popis proizvodnih značilnosti, priprava načrta gospodarjenja na kmetiji).

Trenutna pravna ureditev – ocena ustreznosti in odprta vprašanja

Kmetije se v izobraževalni proces srednjih šol v skladu z Zakonom o poklicnem in strokovnem izobraževanju vključujejo z učno pogodbo. V zvezi z učno pogodbo 33. člen določa, da se »...dijak kmetijske šole praktično usposablja z delom na kmetijah na podlagi kolektivne učne pogodbe, na podlagi individualne učne pogodbe pa le na učni kmetiji oziroma mojstrski kmetiji, ki jih določi pristojna zbornica.«

Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju nadalje določa tudi pogoje za opravljanje mentorskega dela. Člen 31.a določa, da »...ima mojstrski ali delovodski ali poslovodski izpit ali ima najmanj srednjo strokovno izobrazbo in tri leta delovnih izkušenj z ustreznega področja ter pedagoško-andragoško usposobljenost po programu, potrjenem s strani Centra Republike Slovenije za poklicno izobraževanje.«

Medtem ko področna krovna zakonodaja določa temeljne kadrovske (izobrazba mentorja) in organizacijske pogoje (učna pogodba), pa izobraževalnim in visokošolskim inštitucijam prepušča, da v pravilnikih same določajo materialne in druge relevantne kriterije za izbor mentorskih kmetij. S tem jim je omogočeno, da so kriteriji za izbor kmetij, kjer študentje opravljajo praktično usposabljanje, usklajeni z učnimi cilji izobraževalnega programa, oziroma posameznih predmetov. Ti kriteriji so predvidoma opredeljeni v internih pravilnikih izobraževalnih inštitucij.

V skladu z Zakonom o poklicnem in strokovnem izobraževanju (člen 45) »šola nudi delodajalcu strokovno pomoč in svetuje pri organizaciji in izvajanju praktičnega usposabljanja z delom, spremlja praktično usposabljanje z delom in spremlja ustreznost vodenja predpisane dokumentacije. Vsako leto šola pripravi poročilo o dosežkih pri praktičnem usposabljanju z delom pri delodajalcu ter predloge ukrepov, s katerimi seznani vse delodajalce, s katerimi ima sklenjeno kolektivno učno pogodbo in pooblaščenega socialnega partnerja.«

Predlog pravne ureditve

Ocenjujemo, da je trenutna ureditev sistema mentorskih kmetij na izobraževalnih inštitucijah ustrezna. Temeljne kadrovske in organizacijske pogoje opredeljuje krovna zakonodaja za področje poklicnega in strokovnega izobraževanja, izobraževalne in visokošolske inštitucije pa v internih pravilnikih določajo podrobnejše kriterije vključevanja mentorskih kmetij v učni proces. Le z vidika celovite pravne ureditve statusa bi bila smotrna opredelitev mentorske kmetije kot ene od podskupin učnih kmetij v krovni zakonodaji za področje kmetijstva (ZoK, člen 130).

Podobno je pravno urejeno tudi izvajanje praktičnega pouka na visokošolskih ustanovah, pri čemer pa krovna zakonodaja ni tako podrobno opredeljena kot v primeru poklicnih in srednjih šol. Priporočamo, da se podoben pristop kot doslej uporabi tudi v prihodnje.

Priporočamo, da lahko status učne-mentorske kmetije pridobi kmetija, katere član pridobi status mentorja. V skladu z Zakonom o poklicnem in strokovnem izobraževanju ima mentor doseženo vsaj srednjo strokovno izobrazbo s področja kmetijstva oziroma gozdarstva oziroma sorodne vede ali pridobljeno nacionalno poklicno kvalifikacijo s tega področja in vsaj pet let delovnih izkušenj na tem področju.

V primeru, da so kmetije za izvajanje mentorskih aktivnosti finančno kompenzirane za svoje delo, je smotrna registracija te dejavnosti v skladu z Uredbo o DD (Ur. l. 57/15) ali na drugačen način, ki kmetiji omogoča izdajo računa.

Priporočamo, da se vodenje in organizacija sistemov učnih kmetij še naprej zaupa posameznim vzgojno-izobraževalnim in visokošolskim zavodom v skladu z njihovimi potrebami.

Primer: Vključevanje kmetij v izvajanje praktičnega usposabljanja študentov FKBV UM

Kmetije v praktičnem izobraževanju študentov Fakultete za kmetijstvo in biosistemske vede Univerze v Mariboru sodelujejo že več kot 30 let. To so sodobne družinske kmetije, ki preko sklenitve krovne pogodbe s fakulteto brezplačno in prostovoljno nudijo možnosti izvajanja študijske prakse. Študentsko delo na kmetiji poteka glede na vodenje delovnega mentorja, ki so običajno strokovnjaki s področij kmetijstva in sorodnih ved. Sodelujoča kmetija ima lahko tudi »mojstra« po sistemu Nacionalne poklicne kvalifikacije (na primer čebelarski mojster), vendar to ni obvezno. Kmetije omogočajo, da študentje preko praktičnega dela pridobijo tehnična, tehnološka, ekonomska, socialna, izkustvena in druga pomembna znanja. Trenutni sistem kmetij, ki sodelujejo v praktičnem izobraževanju študentov, vključuje 58 kmetij. Kljub temu, da v okviru te ureditve uporabljajo izraz mojstrske kmetije, ta sistem ni usklajen z mojstrskimi kmetijami, kot jih opredeljuje Zakon o kmetijstvu (Ur. l. 32/15).

4.4 Mojstrske kmetije

Namen

Mojstrske kmetije so namenjene izobraževanju kadrov v kmetijskem in gozdarskem sektorju z namenom pridobitve specifičnih veščin, ki jih ni mogoče pridobiti v okviru obstoječih srednješolskih in visokošolskih programov. Mojstri na posameznem področju

morajo izkazovati svojo strokovno znanje skozi kakovostno, samostojno in zahtevno strokovno delo. Prav tako ima potrebna znanja za organizacijo lastnega dela in dela s skupino ter za praktično usposabljanje kandidatov z delom.

Trenutna pravna ureditev – ocena ustreznosti in odprta vprašanja

Za pridobitev statusa mojstrske kmetije je treba dejavnost na specifičnem področju registrirati v okviru Obrtno podjetniške zbornice Slovenije v skladu z Obrtnim zakonom (ObrZ) in Pravilnikom o mojstrskih izpitih (Ur. l. RS, št. 101/04). Za opravljanje teh dejavnosti kmetijam ni treba izpolnjevati pogojev pridobitve obrtnega dovoljenja in niso obvezni člani Obrtne zbornice Slovenije.

Kadrovski pogoji, povezani s pridobitvijo mojstrskega naziva, so predpisani v zgoraj navedeni krovni zakonodaji za področje obrtne dejavnosti. Pravico do opravljanja mojstrskega izpita pridobi posameznik, ki je pridobil srednjo poklicno izobrazbo in ima vsaj tri leta izkušenj na področju, na katerem želi opravljati mojstrski izpit; je pridobil srednjo strokovno izobrazbo in ima vsaj dve leti izkušenj na področju, na katerem želi opravljati mojstrski izpit; ima najmanj višjo strokovno izobrazbo in vsaj eno leto izkušenj na področju, na katerem želi opravljati mojstrski izpit. Zainteresirani posamezniki lahko status mojstra na posameznem področju pridobijo z opravljanjem mojstrskega izpita in izpolnitvijo pogojev, ki so opredeljeni v izpitnem katalogu.

Kot podrobneje opisujemo v poglavju 3.1, je za trenutno ureditev statusa mojstra kmeta in z njim povezanim statusom mojstrskih kmetij v Zakonu o kmetijstvu potrebna dopolnitev. Izziv predstavlja široka in ohlapna opredelitev dejavnosti 'kmetijstvo'. Obseg in kompleksnost znanj, ki opredeljujeta dejavnost 'kmetijstvo' je izjemno širok in ga je praktično nemogoče strniti v nabor učnih vsebin in izpitne kataloge, kot so predvideni v protokolu poklicnega izobraževanja za mojstrski izpit.

Kot najbolj racionalna rešitev se izkazuje podrobnejša opredelitev dejavnosti, za katere bi lahko definirali učne vsebine in izpitne kataloge, za pridobitev statusa mojstrske kmetije pa bi lahko definirali kadrovske, materialne, tehnične in druge pogoje, ki bi jih morala taka kmetija izpolnjevati. Ker gre za dejavnost, ki vsebinsko izrazito odstopa od obrtne dejavnosti in ima vzpostavljen svoj institucionalni okvir deležnikov v verigi izmenjave znanja (AKIS) je smotno, da se problematika podrobnejšega urejanja statusa mojstrov kmetijstva in mojstrskih kmetij ureja v delokrogu ministrstva, odgovornega za področje kmetijstva.

Predlog izboljšanja ureditve

Kot utemeljujemo v zgornjem tekstu, so splošna določila glede pogojev in postopkov za pridobitev naziva 'mojster kmetijstva' in 'mojstrska kmetija' v Zakonu o kmetijstvu po naši oceni definirana preširoko, da bi zgolj na tej podlagi lahko vzpostavili delujoč sistem mojstrskih kmetij. To izkazuje tudi praksa, kjer do sedaj po določilih Zakona o kmetijstvu sploh še ni prišlo do realizacije mojstrskih postopkov, redki poskusi ureditve statusa

mojstrov v kmetijstvu pa so bili realizirani v okviru Obrtnega zakona (npr. postopki za pridobitev naziva mojster čebelar).

Prvi odmik od trenutne ureditve urejanja pravnih podlag za pridobivanje mojstrskih statusov v kmetijstvu bi bil v tem, da se naloge, povezane z določanjem učnih vsebin in izpitnih katalogov, ter z definiranjem kadrovskih, materialnih, tehničnih in drugih pogojev za pridobitev statusa mojstrske kmetije, prenesejo na delovno skupino, v kateri bodo zastopani predstavniki deležnikov AKIS. Delovni skupini podeli mandat minister na predlog posvetovalnega telesa (Svet za razvoj v kmetijstvu, gozdarstvu in prehrani). Oblikovanje tovrstnega koordinacijskega organa je po našem razumevanju predvideno v obdobju izvajanja SN SKP 2023-27.

Zaradi obsežnosti kompetenc in veščin, vezanih na opravljanje kmetijske dejavnosti ter zaradi izjemne dinamike nastajanja in spreminjanja potreb po novih kompetencah je smotno, da to področje urejajo podzakonski predpisi (uredbe, pravilniki) in se občasno ažurirajo. Za izhodiščni nabor kompetenc v kmetijstvu in z njim povezanih dejavnosti bi lahko vzeli osnovo na primeru nabora kompetenc, predvidenih v tovrstni ureditvi v Republiki Avstriji ter ga po potrebi prilagodili kontekstu in specifikam slovenskega kmetijstva. Z vidika institucionalne organiziranosti sistema prenosa znanja v slovenskem kmetijstvu bi bila zgoraj navedena delovna skupina AKIS, zadolžena za pripravo strokovnih izhodišč (izhodiščni nabor kompetenc, z njimi povezane učne vsebine in izpitni katalogi, ter kadrovski, materialni, tehnični in drugi pogoji za pridobitev mojstrskega statusa kmeta oz. kmetije).

Izhodiščni nabor kompetenc, relevantnih za pridobitev statusa mojstra kmetijstva in mojstrske kmetije, bi se širil tudi na področja uporabe naprednih tehnologij pri kmetovanju, ki so pomembne za prehod v digitalno, zeleno in podnebno nevtrarno kmetijstvo. V zvezi s slednjimi priporočamo, da se pobudo za vzpostavitev sistema mojstrstva na posameznem področju prepusti panožnim združenjem ali drugim zainteresiranim organizacijam v skladu z njihovimi potrebami. Strokovne podlage, ki vključujejo predlog kompetenčnega področja z vsebinsko utemeljitvijo, učne vsebine in izpitni katalogi, ter predlog kadrovskih, materialnih, tehničnih in drugih pogojev, bi bile obravnavane na koordinacijskem telesu AKIS (v obdobju do vzpostavitve pa v Svetu za razvoj v kmetijstvu, gozdarstvu in prehrani). V primeru odobritve bi sledilo ažuriranje podzakonskih predpisov, ki urejajo podrobnejše postopke, vezane na status mojstrov kmetijstva in mojstrskih kmetij.

Status kmetijskega mojstra oz. mojstrske kmetije predstavlja najvišjo raven usposobljenosti kmetij za izvajanje usposabljanja in drugih oblik izmenjave znanja v kmetijstvu, proizvodnji hrane in dopolnilnih dejavnostih. V tem smislu status kmetijskega mojstra oz. mojstrske kmetije predstavlja nosilec tega statusa nematerialne koristi v smislu osebne profesionalne realizacije in ugleda v skupnosti.

Odličnost, ki jo izkazuje status mojstra kmetijstva oziroma mojstrske kmetije, bi bil po naši oceni lahko tudi atribut, ki se ga upošteva kot prednost pri sodelovanju v razvojno-

inovacijskih projektih v sodelovanju z raziskovalnimi in visokošolskimi inštitucijami. V tem primeru bi mojstrska kmetija bila lahko upravičena do nadomestila za kmetijska zemljišča, stroje oziroma opremo, ki se uporabijo za izvedbo preizkušanja oziroma uvajanja. Dodatno spodbudo kmetijam za pridobitev mojstrskega statusa bi lahko predstavljala tudi pozitivna obravnava v okviru ukrepov SKP (npr. dodatne točke, prednost pri naložbenih podporah, ki zasledujejo cilje 2, 4, 5, 6, 8 in 9).

4.5 Demonstracijsko izobraževalni centri

Namen

Demonstracijsko izobraževalni centri so namenjeni prenosu znanja, raziskav in novih tehnologij v gospodarsko prakso na področju določenih sektorjev, vsebin ali regij. Vzpostavijo se v okviru zainteresiranih raziskovalnih organizacij, visokošolskih zavodov ali biotehniških srednjih šol, ki samostojno ali v partnerstvu z drugimi organizacijami zagotavljajo primerno infrastrukturo za izvajanje izobraževanja in usposabljanja. Dejavnost centra je lahko namenjena različnim ciljnim skupinam, kot so šolske skupine, pedagoško delo z dijaki in študenti kmetijskih smeri, kmetje, kmetijski svetovalci in potrošniki.

Predlog pravne ureditve

Nosilec demonstracijsko izobraževalnega centra je lahko raziskovalna organizacija, visokošolski zavod ali srednja šola s področja biotehniških ved. Izhajajoč iz statusa nosilca dejavnosti je osnova za pravni status demonstracijsko izobraževalnih centrov Zakon o znanstvenoraziskovalni dejavnosti. Ta v 77. členu določa, da »... *javne raziskovalne organizacije in raziskovalci spodbujajo uporabo, zaščito in prenos znanja na način, da so raziskovalni rezultati, financirani iz javnih virov, preneseni v družbo oziroma gospodarstvo*«. Izhajajoč iz tega pravna opredelitev dejavnosti demonstracijsko izobraževalnih centrov v Zakonu o kmetijstvu ni potrebna.

Organizacija sistema

Priporočamo, da se pobudo za vzpostavitev demonstracijsko izobraževalnih centrov na posameznem področju prepusti zainteresiranim organizacijam v skladu z njihovimi potrebami. Delovanje centrov na strateških področjih za razvoj slovenskega agroživilstva je smiselno spodbujati s ciljnim ukrepi v okviru kmetijske politike, kot je intervencija IRP38 Konzorciji institucij znanja v okviru Strateškega načrta SKP 2023-2027 za Slovenijo.

5 VIRI

- Adamsone-Fiskovica, A., & Grivins, M. (2021). Knowledge production and communication in on-farm demonstrations: Putting farmer participatory research and extension into practice. *Journal of Agricultural Education and Extension*. Scopus. <https://doi.org/10.1080/1389224X.2021.1953551>
- Adamsone-Fiskovica, A., Grivins, M., Burton, R., Elzen, B., Flanigan, S., Frick, R., & Hardy, C. (2021). Disentangling critical success factors and principles of on-farm agricultural demonstration events. *The Journal of Agricultural Education and Extension*, 1–18. <https://doi.org/10.1080/1389224X.2020.1844768>
- AJPES. (2022). *Poslovni register Slovenije (ePRS), Agencija Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve*. AJPES. <https://www.ajpes.si/prs/default.asp>
- Alexopoulos, Y., Pappa, E., Perifanos, I., Marchand, F., Cooreman, H., Debruyne, L., Chiswell, H., Ingram, J., & Koutsouris, A. (2021). Unraveling relevant factors for effective on farm demonstration: The crucial role of relevance for participants and structural set up. *The Journal of Agricultural Education and Extension*, 0(0), 1–20. <https://doi.org/10.1080/1389224X.2021.1953550>
- ČZS. (2010). *Čebelarska zveza Slovenije—Čebelarski mojstri*. https://czs.si/objave_podrobno/2284?sif_file=objave_podrobno&sif_parent=2284&sif_ob=2
- Debruyne, L., Cooreman, H., Hubeau, M., Alexopoulos, Y., Pappa, E., Koutsouris, A., Criswell, H., Ingram, J., & Marchand, F. (2017). *Key structural characteristics & key functional characteristics leading to effective outcomes. AgriDemo-F2F project deliverable 3.3 and 4.3*. AGRIDEMO F2F. https://agridemo-h2020.eu/docs/D3.3-4.3%20Key%20characteristics_final.pdf
- FarmDemo. (2020). *Design guide for on-farm demonstrations. PLAID, AgriDemo-F2F and NEFERTITI*. PLAID, AgriDemo-F2F and NEFERTITI. https://farmdemo.eu/hub/storage/doc/735_Design_guide_for_on-farm_demonstrations.pdf
- KGZS. (2020). *Vodenje knjigovodstva na kmetiji po FADN metodologiji*. Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije, Ljubljana. <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MKGP/DOKUMENTI/KMETIJSTVO/FADN/FADN-2020.pdf>
- Marchand, F., Cooreman, H., Pappa, E., Perifanos, I., Alexopoulos, Y., Debruyne, L., Chiswell, H., Ingram, J., & Koutsouris, A. (2021). Effectiveness of on-farm demonstration events in the EU: Role of structural characteristics. *The Journal of Agricultural Education and Extension*, 0(0), 1–21. <https://doi.org/10.1080/1389224X.2020.1847151>
- McKee, A., Sutherland, L.-A., Moschitz, H., & Marchand, F. (2018). *NEFERTITI Conceptual Framework: Concepts and Key Factors for Successful Network Establishment*. NEFERTITI.

file:///C:/Users/anovak/AppData/Local/Temp/NEFERTITI_WP1_D1.1_Initial-key-factors.pdf

Moschitz, H., Tisenkopfs, T., Brunori, G., Home, R., Kunda, I., & Šūmane, S. (2014). *Final report of the SOLNISA project: Deliverable N°8.2*. SOLINSA.
http://www.solinsa.org/fileadmin/Files/deliverables/D_8.2_SOLINSA_Final_Report.pdf

Sutherland, L.-A., & Marchand, F. (2021). On-farm demonstration: Enabling peer-to-peer learning. *The Journal of Agricultural Education and Extension*, 27(5), 573–590.
<https://doi.org/10.1080/1389224X.2021.1959716>

UL. (2022). *Mreža raziskovalnih infrastrukturnih centrov*. https://www.unilj.si/raziskovalno_in_razvojno_delo/raziskovalna_infrastruktura/mreza_raziskovalnih_infrastrukturnih_centrov/

Uredba o dopolnilnih dejavnostih na kmetiji, Ur. L. 57/15. Pridobljeno 16. junij 2022, s
<http://pisrs.si>

Žagar, K., Ogrizek, S., Stopar, M. (2021). Sistem kvalifikacij na področju kmetijstva in hortikulture. Center RS za poklicno izobraževanje (elektronska izdaja), https://www.nok.si/sites/www.nok.si/files/dokumenti/2021_julij_sistem_kvalifikacij_na_podrocu_kmetijstvo_web.pdf (12.10.2023)